

Modern Toplumlarda Yaşlılık, Ölüm Algısı ve Yaşçılık* / Ageing, Perception of Death and Ageism in Modern Societies

Gülay KAYACAN¹

Öz

Dünyada ve Türkiye’de yaşçılık (*ageism*), başka bir ifadeyle yaşlılara yönelik ayrımcılık siyasetçilerin, sosyal bilimcilerin, sosyal politika üreticilerinin ve uygulayıcılarının, medya çalışanlarının, eğitimcilerin, sağlıkçıların, yerel yönetimlerin ve aslında toplumun her kesiminin ilgilenip farkındalık geliştirmesi gereken bir toplumsal olgudur. Yüzyılımızda yaşlı bireylerin sayısındaki artış ve bu eğilimin süreceğine ilişkin beklenti, yaşlıların “sosyoekonomik bir kriz”, “gençlerin sırtında bir yük” olarak algılanmasına yol açıyor. 1990’lardan sonra nüfusun yaşlanması olgusunu siyasal iktidarların neoliberal politikalarını uygularken kendilerini meşrulaştırma gerekçesi olarak göstermeleri dikkat çekiyordu. Ölümle özdeşleştirilen yaşlılık, yüceltilen gençlik, kapitalist toplumlarda verimlilik ilkesi ile kronolojik yaş arasında kurulan ilişki ve yaşlılık üzerine yapılan ilk akademik araştırmaların daha çok bakımevlerinde yaşayan ileri yaştaki hasta yaşlılara odaklanmış olması vb. unsurlar yaşlılara yönelik ayrımcılığın düşünsel kaynakları olarak karşımıza çıkıyor. Yaşçılığın düşünsel izleği üzerine yapılan tartışmalarda “Gençler yaşlılardan nefret etmektedir” savı Batı toplumlarının ölüm algısıyla ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Bu yazıda Doğu ve Batı toplumlarında “ölüm” kavramının farklı içerimleri olduğu göz önünde tutulmakla birlikte, modern toplumlarda ölümün yaşamın dışında bir olgu olarak nasıl algılandığı, yaşlılık, ölüm ve yaş ayrımcılığı arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu ve bütün bunların küresel ekonomik ve politik süreçlerle nasıl bağlantılı olduğu irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, yaşlılık, ölüm, ölüm algısı, demografik yaşlanma, sosyal politika, küreselleşme, neoliberalizm, yaşçılık.

Abstract

Ageism, all over the world and also in Turkey, is a social phenomenon which has to be noticed by politicians, social scientists, social policy makers and practitioners, media workers, educators, health professionals and local governments. Actually, all sectors of the society have to specifically concentrate on ageism to create awareness against discrimination towards elderly people. In this century, the increase of elderly people’s population and the expectation that this tendency will continue is leading to the perception of elderly people as a "socio-economic crisis" and "a burden on the shoulders of young people". After the 1990s, the demographic aging began to be manipulated by the states as a justification for the implementation of neoliberal politics.

* Yayın Başvuru Tarihi: 03.09.2017, Yayın Kabul Tarihi: 11.10.2017.

¹ MSGSÜ Sosyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi; Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Görevlisi, gkayacan@yahoo.com.tr.

The relationship between productivity and chronological age in capitalist societies, the role of the early academic researches on aging that focused on the elderly houses, the aging identified with death, the exaltation of youth, etc. are the intellectual resources of discrimination against elderly people. In the theoretical discussions focusing on ageism, the argument that "young people hate old people" is considered to be relating to the perception of death in Western societies. In this article, while considering the different perceptions of "death" concept in Eastern and Western societies, some main questions will be examined, such as how modern society perceives death as a phenomenon outside of life, how the relationship between old age, death and ageism is established and how all this queries link with the global economic and political processes.

Keywords: Elderly people, aging, death, perception of death, demographic aging, social policy, globalization, neoliberalism, ageism/agism.

Giris

20. Yüzyılın ikinci yarısında modern toplumlarda ırkçılık ve cinsiyetçilikten sonra *yaşçılık* (*ageism*)² üçüncü en büyük ayrımcılık türü olarak karşımıza çıktı.³ Yaşlılara⁴ yönelik önyargıların ve ayrımcı uygulamaların izleri medyadan ekonomiye, işgücü piyasasından tıbbi bakıma, kent- sel donatılardan konut mimarisine, siyasetten sağlık hizmetlerine uzanan geniş bir yelpazede, kısacası toplumsal yaşamın her alanında görülebiliyor.⁵ Günümüzde yaşlı bireylerin sayısındaki dikkat çekici artış, başka bir ifadeyle *demografik yaşlanma* olgusu başta Kıta Avrupası ülkeleri ve Japonya olmak üzere neredeyse tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin siyasi gündemlerinde öncelikli konular arasında yer alıyor. Genel nüfusun içinde yaşlı nüfus oranının dramatik artışı ve bu eğilimin süreceğine ilişkin beklenti, yaşlıların "sosyoekonomik bir problem" ve "gençlerin sırtında bir yük" olarak algılandığına dair açıklamalara yol açıyor. Öte yandan yaşlıların bir toplumsal problem olarak algılanışının küresel boyuttaki ekonomik ve politik gelişmelerle ilişkili olarak anlaşılması gerektiği tartışılıyor. 1990'lı yıllarla birlikte nüfusun yaşlanması olgusunun emeklilik, sağlık ve bakım hizmetlerini kapsayan sosyal politikaların yeniden yapılandırılmasında belirleyici olduğunun, öyle ki bazı siyasal iktidarların yaşlı nüfus artışını hak temelli sosyal politika uygulamaları alanından geri çekilirken ve neoliberal politikaları uygularken kendilerini meşrulaştırma aracı olarak kullandıklarının altı çiziliyor.⁶

Ölümler özdeşleştirilen yaşlılık, yüceltilen gençlik kültürü, kapitalist toplumlarda verimlilik ilkesi ile kronolojik yaş arasında kurulan pragmatist ilişki ve yaşlılık üzerine yapılan ilk akademik araştırmaların daha çok bakımevlerinde yaşayan ileri yaşta ve hasta yaşlılara odaklanmış olması gibi olgular, yaşlılara yönelik ayrımcılığın düşünsel kaynakları olarak tartışılıyor. Bu kapsamda Linda Woolf'un yaşlılığın düşünsel izleği üzerine yaptığı teorik tartışma dikkat çekicidir. Woolf "Gençler yaşlılardan nefret etmektedir" savını Batı toplumlarının ölüm algısıyla ilişkilendirerek ele alır.⁷

² 1969 Yılında, Amerika'daki emlak piyasasıyla ilgili bir konu, Colombia Üniversitesi psikiyatristlerinden Robert Nail Butler'ın dikkatini çeker. Butler, ileri yaştaki insanların oturduğu evlere yakın olan evlerin fiyatlarının görece daha düşük olmasının, gençlerin bu evleri kiralamaması ve satın almamasıyla ilişkili olduğunu gözlemler ve Amerikan toplumunda gençlerin çoğunun yaşlıların oturduğu evlere yakın oturmak istememelerini yaşlılık (*ageism*) olarak tanımlar.

³ R.N. Butler, "Age-ism: Another Form of Bigotry", *The Gerontologist* 9, (1969): s. 243-6; E.B. Palmore ve K. Manton, "Ageism Compared to Racism and Sexism", *Journal of Gerontology* 28 (3)(1973): s. 363-9.

⁴ (WHO) Dünya Sağlık Örgütü ve OECD'ye göre takvim yaşı 65 ve üstü olan kişiler "yaşlı" olarak tanımlanmaktadır. Yaşam döngüsünün doğal bir bölümü olan yaşlılık, modern toplumlardaki kurumlar tarafından 65 yaşından itibaren başlatılmaktadır. Bu durum ülkelerin sosyal güvenlik politikaları ve emeklilik yaşıyla doğrudan ilişkilidir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün yaptığı ayrım göre, 45-59 yaş arası orta yaş, 60-74 yaş arası yaşlılık, 75-89 yaş arası ileri yaşlılık, 90 ve üstü ise ihtiyarlık kategorisine alınmıştır (Bkz: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulusal Yaşlılık Eylem Planı, Ankara, 2013, s.2). 7 Ağustos 2017 tarihli Hürriyet gazetesinde Osman Müftüoğlu'nun Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Yeni Yaş Dilimi Listesi konulu ve "66-79 Artık Orta Yaş" başlıklı haberinde geçen yeni yaş dilimi listesi DSÖ resmi web sitesinde bulunamadığı için, söz konusu haber doğrulanamamıştır, Erişim tarihi 7 Ağustos 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/osman-muftuoglu/66-79-artik-orta-yas-40542267>.

⁵ Butler 1969, Palmore 1999, Bytheway 2005, Tufan 2002, Çayır 2012, Arun&Pamuk 2014, Zengin 2015.

⁶ Nilüfer Korkmaz, "Türkiye'de Yaşlılık ve Sosyal Politika: Yaşlılık Politikadan Ayrı Düşünülebilir mi?", *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde, Der: Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı, (Ankara: Ütopya Yayınları, 2014), s. 194.

⁷ Linda Woolf, *Ageism: The Theoretical Basis of Ageism*, Erişim tarihi 1 Temmuz, 2017, <http://faculty.webster.edu/woolfilm/ageism.html>.

Bu yazıda, Doğu ve Batı toplumlarında “ölüm” kavramının farklı içerimleri olduğu göz önünde tutulmakla birlikte, modern toplumlarda ölümün yaşamın dışında bir olgu olarak nasıl algılandığı; yaşlılık, ölüm ve yaş ayrımcılığı arasındaki bağlantının nasıl kurulduğu küresel ekonomik ve politik süreçlerle ilişkilendirilerek irdelenmeye çalışılacak. Bu kapsamda öncelikle yaşlılık olgusuna odaklanılacak, ardından yaşlılık ve toplumsal yaşlanma olgularının küresel ekonomik ve politik süreçlerle bağlantısı ele alınarak, modern toplumlarda yaşlılık ve ölüm algısı arasındaki ilişkiler üzerine yapılan tartışmalara bakılacak. Yazıda yaşlılık, yaşlılık ve ölüm algısı arasındaki ilişkiye Türkiye örneği sorunsallaştırılarak bakılmıyor; bunun yerine söz konusu tartışmada, taranan literatürün elverdiği kapsamda daha çok Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa vb. Batılı modern toplumlara işaret ediliyor.

Yaşlılık ya da Yaşlı Ayrımcılığı

Bireylerin kronolojik yaşından dolayı sistematik bir şekilde önyargı ve kalıpyargılara dayalı olumsuz tutum ve/veya ayrımcı muamelelere maruz kalması olarak tanımlanan *yaşlılık*,⁸ daha çok yaşlılara yönelik olumsuz davranış ve uygulamalara işaret ettiği⁹ için “yaşlı ayrımcılığı” ile neredeyse eşanlamli olarak kullanılan bir kavramdır. Ancak günümüzde bireysel ve kurumsal düzeyde gerçekleşen ayrımcı uygulamalara ilişkin yapılan araştırmalar her ne kadar genç ve çocuklara yönelik yaşa dayalı ayrımcılığında olduğunu serimlese de, aynı araştırmalar, kronolojik yaşı 65 ve üstünde olan kişilerin yaş ayrımcılığına daha çok maruz kaldıklarını ortaya koyar.¹⁰ Yaşlılık kavramının isim babası Butler’ın takipçisi ve yaşlılık üzerine teorik ve pratik çalışmalar yapan Palmore, yaşlılığı bir yaş grubuyla ilgili olarak örneğin “yaşlıların bunak olduğuna inanmak” gibi, olumsuz kalıpyargılardan kaynaklanan bir önyargı formu ve zorunlu emeklilik gibi olumsuz uygulamalar sonucu ortaya çıkan bir ayrımcılık türü biçiminde tanımlar. Bytheway ise Butler’ın literatüre kazandırdığı bu kavramı dar anlamda tanımladığını belirtir ve kavramı genişletir: Dar anlamda yaşlılık kavramı toplumsal ilişkiler düzeyinde etkisi olan iki farklı pratiğe işaret eder. Bunlardan birincisi, bireylerin yaşlarından dolayı bazı imkân ve fırsatlardan faydalanmalarının engellenmesine ilişkin ayrımcı davranışlardır. İkincisi, yaşlıların basmakalıp özelliklerle ve olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilmesine yol açan önyargılı tutumlardır. Bu pratikleri harekete geçiren, yaşlılığın fiziksel olarak bedende bıraktığı izler ve yaşın kronolojik-istatistik bir veri olarak modern toplumlarda ele alınmasıdır. Geniş anlamda yaşlılık ise, yaşlanma sürecinde ortaya çıkan biyolojik değişimlere yönelik bütün inanışlar olarak özetlenebilir. Bu inanışlar hem bireylerin hem de kurumların pratiklerini biçimlendirdiği gibi, yaşlanma ve ölüm karşısında duyulan kaygıyı da harekete geçirir, ayrıca yaş ile yeterlilik ya da güçsüzlük arasındaki ilişkiyi düzenler. Kronolojik/takvimsel yaşın insanları ve toplumları kategorize etme ölçütü olarak kullanılması ve hukuki-yasal düzenlemelerin ve uygulamaların takvimsel yaşa göre belirlenmesi, yaşlılığın ortaya çıkmasını da etkiler.

Yaşlılık, ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi diğer ayrımcı yaklaşımlar kadar toplumsal ilişkileri etkiler. Ancak yaşlılıkta belirleyici olan, ten rengi ya da biyolojik cinsiyet gibi doğuştan gelen özellikler değil, ileri yaştır. Bu bağlamda uzun bir yaşam sürme şansına sahip olan her bireyin karşılaşılabileceği bir ayrımcılık türüdür.

Yaşlılık, bireysel ve kurumsal olmak üzere iki düzeyde işleyen bir ayrımcılık biçimidir. Bireysel yaşlılık, yaşlı bireylerin gündelik yaşamlarında kalıpyargı ve önyargıya dayalı algıdan dolayı ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalmalarıdır: Örneğin yaşlıların ihmal ve istismar edilmesi gibi.

Palmore, gençlerin hiçbir deneyimsel arka planları olmaksızın nedensiz yere yaşlılardan nefret etmesi ya da yaşlanmaktan korkması olarak tanımlanan “gerontofobi”yi bireysel yaşlılığa

⁸ R.N. Butler’in 1969’da yaptığı tanımlama, N. Butler, “Age-ism: Another Form of Bigotry.” *The Gerontologist* 9, (1969): s. 243–6.

⁹ Butler, 1969.

¹⁰ Sedal Topgül, “Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı mı Yaşlı Ayrımcılığı mı?”, *Sosyoloji Dergisi*, 36 (2016): s. 393-391, Erişim tarihi 1 Temmuz, 2017 (s. 376-377).

örnek verir. Kurumsal yaşçılık toplumsal yaşamda ya da siyasal alanda, medyadaki temsillerde eksiklik, kent planlamalarında görmezden gelinme ya da zorunlu emeklilik gibi yasal düzenlemelerde gördüğümüz, insanların yaşları nedeniyle sistematik olarak ayrımcı uygulamalara maruz bırakılmasıdır.¹¹

Yaşçılığın modern refah toplumlarının ortaya çıkışıyla birlikte belirgin hâle geldiği ve ironik bir biçimde toplumların birer refah göstergesi olan düşük doğum ve ölüm hızına bağlı olarak ortalama ömür süresinin uzamasının bir sonucu şeklinde karşımıza çıktığı belirtiliyor.¹² Dünyanın pek çok yerinde ve Türkiye’de yaşlı nüfus oranının hızla artmakta olduğunu görüyoruz. Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) 2012 yılı raporuna göre 21. yüzyılda ekonomiler küreselleşmiş, daha fazla sayıda insan kentlerde yaşamaya başlamış, aile yapısı ve yaşam biçimleri değişmiştir; bu değişimlerin arasında en trajik olan ise nüfusun yaşlanmasıdır. Yaşlı nüfustaki artışın trajik bir toplumsal değişim olarak nitelendirilmesinin nedeni, insanlık tarihinde ilk kez yaşlı bireylerin dünya nüfusuna oranının, çocukların (0-14 yaş) oranından daha yüksek bir yüzdeye ulaşacağına öngörülmesidir.

1700’lü yıllarda 20’li yaşlardaki gençlerin ebeveynlerini hastalıktan, savaştan, kıtlıktan kaybetmeleri çok yaygındı ve bu kayıplar normal karşılanırdı. Tarihte ilk kez, yani günümüzde, farklı sosyoekonomik konumdan ailelerin dört-beş kuşağının bir arada yaşayabildiğini ve bunun yaygın olduğunu görebiliyoruz. Bu durum, toplumun yaşlılığa ve ölüme bakışını etkiliyor. Gelişmiş ülkelerde bazı sosyal politika analistlerinin yaşlılığı *bağımlılık*, *sosyal özerklikten yoksunluk*, *üretici dünya için yük olma* gibi menfi tanımlamalarla gündeme getirmesi de özellikle gençlerin yaşlılara yönelik olumsuz yaklaşımlarını besliyor. Nüfus yaşlanması kuşakları arasındaki ilişkileri etkiliyor ve sosyo-psikolojik sonuçlara yol açıyor. Macnicol’a göre, gençler toplumda çok sayıda yaşlı bireyle karşılaşmak istemez; bunun nedeni, ruhsal ve fiziksel çöküşle, ölümlerle özdeşleştirilen “yaşlı” mitinin gençlerde oluşturduğu kaygıdır.¹³

Demografik Yaşlanma, Küreselleşme ve Neoliberal Politikalar

Dünya nüfusu son iki yüzyılda 7,5 kat artarken, yaşlı nüfus oranında dikkat çekici artış ancak 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde söz konusu oldu. Öyle ki bugün Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde yaşlı bireylerin sayısı çocukların sayısını epeyce aşmış durumdadır. 2015 Yılı’nın Eurostat verilerine göre AB’nin 28 ülkesinin toplam nüfusuna bakıldığında, 0-14 yaş grubunun genel nüfus içindeki oranı 2005’te %16,3 iken bu oran 2015’te %15,6’ya düştü. 65 Yaş ve üstü nüfus oranı ise 2005’te %16,6 iken 2015’te 18,9’a yükseldi. AB ülkeleri gelecekte nüfusun yenilenmemesinden ve yaşlı nüfus oranının daha da yükselmesinden endişe ediyor.¹⁴ Birleşmiş Milletler’in verilerine göre dünya nüfusu 1927’de 2 milyar, 1961’de 3 milyar, 1971’de 4 milyar, 1987’de 5 milyar, 1999’da 6 milyar ve 2011’de 7 milyardı. 2017 Haziran’ında yaklaşık 7,5 milyar olan bu sayının 2023’te 8 milyara ve 2056’da 10 milyara ulaşacağı öngörülüyor.¹⁵ Dünya nüfusu yılda yaklaşık olarak 100 milyon artıyor ve bu artış daha çok üçüncü dünya ülkelerinde gözlemleniyor. Yine Birleşmiş Milletler verilerine göre 2015 yılında dünyadaki 60 yaş ve üstü yaşlı nüfus 901 milyondur. Yaşlı nüfusun 2030 yılında %56 oranında bir artışla 1,4 milyara, 2050 yılında ise 2 milyara ulaşacağı bekleniyor.¹⁶

¹¹ Bytheway 2005, aktaran Melis Oktuğ Zengin, *Televizyonda Yaşlı Temsilleri ve Yaşçılık*, Birinci baskı, (İstanbul: Kriter Yayınları, 2015), s.14-16.

¹² İsmail Tufan, *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*, Birinci baskı, (İstanbul: Aykırı Yayınları, 2002), s. 55; Suzan Yazıcı, “Gerontoloji ve Gelişim Süreci”, *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş*, Der: Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı, (Ütopya Yayınları, 2014), s. 29-30.

¹³ J. Macnicol, “The Discrimination Debate in Britain From 1930’s to Present”, *Social Policy and Society*, 4: s. 295-302, sayfa 9’ dan aktaran Melis Oktuğ Zengin, A.g.e., s. 12.

¹⁴ Erişim tarihi 17 Mart 2017, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing.

¹⁵ Erişim tarihi 12 Haziran, 2017, <http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>.

¹⁶ World Population Ageing 2015, UN Department of Economic and Social Affairs Population Division, Erişim tarihi 03 Şubat, 2017, <https://esa.un.org/unpd/popdev/Profilesofageing2015/index.html>.

2016 Yılında dünya nüfusunun %8,7'sinin 65 yaş ve üstü nüfus olduğu kaydedildi. Dünyada, yaşlı nüfusu en fazla olan ülkeler Monako (%31,3), Japonya (%27,3) ve Almanya'dır (%21,8).¹⁷ Sanayi devrimini gerçekleştirerek erken dönemde sanayileşen toplumlarda yaşlı nüfus oranının iki katına çıkması 45-115 yıl arası bir zaman diliminde gerçekleşirken, 21. yüzyılda bu süre 20-25 yıla indi. Örneğin 65 yaş ve üstü nüfusun 0-64 yaş arasındaki nüfusa oranının %7'den %14'e yükselme süresi Fransa'da 115 yıl (1865-1980), İngiltere'de 45 yıl (1930-1975) olmuşken, bu süre Türkiye için 27 yıl (2012-2039) olarak öngörülmüyor.¹⁸ Başka bir kaynakta ise yaşlı nüfusun iki katına çıkma süresinin İsveç'te 85 yıl, Avustralya'da 73 yıl olduğu ve bu sürenin Çin'de 27 yıl, Brezilya'da 21, Türkiye'de 15 yıl olacağı belirtiliyor.¹⁹

Günümüzde nüfus artışının yarattığı sorun alanları gündemde daha fazla yer tutuyor. Oysa ki 20. yüzyılda nüfus artışı hem emek gücünün yenilenmesine hem de yedek işgücünün oluşturulmasına etkisiyle, ülkelerin ekonomik büyümelerinde sıçrama sağlayan önemli bir şans olarak görülüyordu. Bu kapsamda geliştirilen *demografik geçiş kuramı*²⁰ ya da *demografik dönüşüm teorisi*, toplumları doğum ve ölüm hızı oranları ve bunların sonuçlarına göre sınıflandırarak, nüfus yapıları üzerinden ülkelerin sanayileşmeye geçişlerini veya gelişmişlik ya da yaş yapısı düzeylerini belirledi.²¹ Özellikle Batı toplumlarında tıbbi teknolojilerdeki gelişmeler, yaşam standartlarının görece iyileşmesi, ömür uzunluğunun artması, ölüm²² ve doğum oranlarının düşmesi²³ toplumda yaşlı nüfus oranının artmasına neden oldu. Bu eğilimin tüm dünyada yakın gelecekte de devam edeceği öngörülmüyor. Son yirmi-otuz yıldır kapitalistleşmiş sanayi ülkelerinde yaşlı nüfus oranında görülen hızlı artış toplumsal bir sorun olarak algılanıyor ve ulusal ekonomilere yük getirici, sosyal hizmetlerin ve sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini tehdit edici bir unsur olarak görülüyor.

1990'lı yıllardan sonra nüfusun yaşlanması olgusunun neoliberal devlet politikalarının uygulanmasında meşrulaştırıcı bir gerekçe olarak kullanılmaya başlandığı belirtiliyor. Özellikle Dünya Bankası'nın 1994 yılında yayımladığı raporda²⁴ nüfusun yaşlanmasıyla sosyal güvenlik sistemlerinde oluşabilecek krizlere ilişkin yaptığı uyarı pek çok ülkede dikkate alındı ve sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden yapılandırılmasına girişildi. Bu kapsamda Anthony Giddens'in deyiimiyle nüfusu grileşmiş Avrupa ülkelerinin²⁵ yanı sıra Brezilya, Hindistan ve Türkiye gibi ülkeler de yaşlı nüfus artışı ve bunun etkilerine yönelik sorun alanları ve olası sorunların çözümü-

¹⁷ TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, *TÜİK Haber Bülteni*, Sayı: 24644, (16 Mart 2017).

¹⁸ T.C. Başbakanlık, *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 9- Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 2005), s. 35.

¹⁹ Özgür Arun, "Que Vadisi? Türkiye? 2050'ye Doğru Yaşlanan Türkiye'yi Bekleyen Riskler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32, (2014): s. 2

²⁰ Hoşgör ve Tansel, "2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar" adlı rapor, *TÜSİAD ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu*, (İstanbul, 2010), s.51-57.

²¹ Demografik değişim teorisi kapsamında toplumlar gelişmişlik ölçeklerine göre gruplandırılırken, yaşlı nüfus oranına göre toplum kategorileri Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Örgütü gibi kurumlar tarafından oluşturulmuştur. 65 yaş ve üstü bireylerin sayısının toplam nüfus içinde aldığı payın düzeyine göre toplumlar "genç-olgun-yaşlı" olarak tanımlanabilmektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yüzde 4'ten az ise "genç nüfus", yüzde 4-6,9 arasında ise "olgun nüfus", yüzde 7-10 arasında ise "yaşlı nüfus", yüzde 10'un üzerinde ise "çok yaşlı nüfus" olarak tanımlanmaktadır. Buna göre Türkiye 1965 ve 2000 yılları arasında "olgun nüfus" sürecini tamamlayarak, 2007 yılından itibaren "yaşlı nüfus" olarak tanımlanma noktasına gelmiştir. TC Kalkınma Bakanlığı, (2014-2018) 10. *Kalkınma Planı Yaşlılık*, 2014, s. 10.

²² Nüfusun yaşlanmasında çok önemli role sahip olan diğer bir göstergede ölüm oranının düşmesidir. Tıbbi ve bilimsel gelişmeler ile hastalıkların tedavi edilebilirliği sağlanmış, böylece sadece ileri yaşlarda değil, tüm yaş gruplarında ölüm oranının azalması ortalama yaşam süresini uzatmıştır. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü'nün 2015 yılı verilerine göre ortalama ömür süresi Japonya ve İsviçre'de 83 yıl, İspanya, İtalya, Güney Kore, Kanada ve İspanya'da 82 yıl, Almanya ve Yunanistan'da 81 yıl, Çin'de 76 yıl, Mısır ve Kırgızistan'da 70 yıl iken Somali'de 55 yıl, Nijerya'da 54 yıl, Güneybatı Afrika'da küçük bir ülke olan Sierra Leone'da 46 yıldır. www.worldlifeexpectancy.com/world-life-expectancy-map erişim Mart 2017. 2015 TÜİK verilerine göre, doğuştan beklenen yaşam süresi Türkiye geneli için 78 yıl, erkekler için 75,3 yıl ve kadınlar için 80,7 yıldır.

²³ Doğurganlığın düşmesi ya da azalması, nüfusun yaşlanma göstergelerinden birisi olmakla birlikte sanayi toplumlarına özgü bir olgudur. Doğurganlık hızı düşen ülkeler aynı zamanda sanayileşmesi hızlı olan ülkelerdir. Birleşmiş Milletler'in 2011 yılı verilerine göre 2000-2005 yılları arasında kadın başına düşen doğum sayısı Birleşik Krallık'ta 1,66, ABD'de 2,04 ve İtalya'da 1,28'dir. Bu sayı 1950'lerde 6,9 idi. Türkiye'de kadın başına düşen ortalama doğum sayısı 1960'lı yılların ortalarında 6-7, 2015'te ise 2 olarak tespit edilmiştir. Özgür Arun, A.g.e., s.4-5.

²⁴ Dünya Bankası Report 1994, *Averting the Old Crisis/Yaşlı Nüfus Krizinden Kaçınma* <http://documents.worldbank.org/curated/en/973571468174557899/pdf/multi-page.pdf>.

²⁵ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. Hüseyin Özel-Cemal Güzel, (Ankara: Ayraç Yayınları, 2000), s.220.

ne ilişkin ulusal stratejik planları hazırlamaya başladı.²⁶ Dolayısıyla, yaşlı nüfusun çalışan genç nüfusun sırtında bir yük olduğuna ilişkin bu algının ortaya çıkışıyla, 1990'lı yıllarda kapitalist modernleşmenin siyasi, ekonomik ve toplumsal bakımdan yeni görüngülerini tanımlamak için kullanılan neoliberalizm kavramının ortaya çıkışı arasındaki koşutluğun tesadüf olmadığına işaret ediliyor.²⁷

Yaşlılık olgusunun neoliberal²⁸ ekonomi politikalarıyla ilişkilendirilerek anlaşılabilceği, devletlerin yaşlılara ilişkin sosyal politika ve uygulamalarının dünyadaki ekonomik ve politik süreçlerden bağımsız değerlendirilemeyeceği açıktır. Neoliberalizm, sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan refah devleti toplumlarının aksine, sosyal güvenlik ve bakım hizmetleri gibi sosyal hakların yerine getirilmesini kamunun sorumluluğu olmaktan çıkararak bireylere yükler. Böylelikle her yurttaşın yaşlılık döneminde yaşamını sürdürebilmesini kolaylaştıracak, doğuştan ve çeşitli sosyal güvenlik sistemlerine dâhil olarak sahip olduğu (işsizlik parası, emeklilik, bakım parası, uzun süreli bakım hizmeti, evde bakım hizmeti vb.) çeşitli sosyal hakların kullanılabilmesini sağlayıcı mekanizmaların sürekliliğini sağlama sorumluluğu devletin görevi olmaktan çıkar, karikatürize ederek söylessek “sosyal devlet” nosyonu “anonim şirket” nosyonuna dönüşür. Neoliberal düşüncede devlet ortadan kalkmayıp, şirket tarzında yönetim biçimine bürünerek şirketlerin hizmetine girer, kamu kaynakları da piyasanın ihtiyaçlarına göre kullanılır.²⁹ Başka bir ifadeyle, toplumsal ve kültürel açıdan bakıldığında Sennett’in, yeni kapitalizmde esnek çalışma hayatının ürettiği insan tipini anlatmak için kullandığı “karakter aşınması”³⁰ kavramıyla işaret ettiği üzere, daha fazla rekabet ve değişim koşullarına uyum sağlayabilen bir bireyciliğin ön plana çıktığı neoliberal dönem, sermaye lehine uygulanan ekonomi politikalarıyla, kamu yararına hizmet eden politikaların terk edilip sorumluluğun bireylere yüklendiği bir anlayışa sahiptir. Tarihte çok genel anlamda liberal ve hak temelli olmak üzere iki temel anlayış üzerine kurulmuş bir sosyal politika yaklaşımının var olduğu belirtilebilir. Yoksulluk, yoksunluk gibi dezavantajlı durumda olmanın sorumluluğunu bireye yükleyen, ücretli çalışmanın tek koşul olduğunu savunan ve sosyal harcamalara karşı çıkan klasik liberal anlayışta, sosyal politika “hayırseverlik” ölçeğinde işler. Bunun aksine sosyal hak temelli anlayış ise yoksulluk, yoksunluk gibi dezavantajlı durumların toplumsal kaynaklı, üretim ve dağıtım ilişkilerindeki eşitsiz uygulamalardan dolayı olduğunu savunur.³¹ 20. Yüzyılda pek çok toplumsal mücadeleyle biçimlenmiş hak temelli sosyal politikaların güvencesi olan “sosyal refah devletinin” küresel neoliberalizmle birlikte aşınmaya başladığını gerek sosyal politika uygulamalarında gerekse toplumsal ve kültürel alanda görebiliyoruz. Öyle ki günümüzde sosyal refah devletinin kriz göstergelerinden birisi de yaşlılara ve yaşlılığa ilişkin toplumdaki önyargıların, stereotipleştirmenin (kalıp yargılarla tekipleştirme) ve ayrımcılığın yükselmesidir. Butler’ın verdiği isimle “yaşçılık” (*ageism*) aslında toplumsal,

²⁶ Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı, DPT 2007; India: National Policy Senior Citizen 2011; TC Kalkınma Bakanlığı, Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu 2023; 10. Kalkınma Planı (2014-2018); Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara 2012; Türkiye Sağlık Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2015-2020, TC Sağlık Bakanlığı, Ankara 2015.

²⁷ Suzan Yazıcı, “Giriş: Küreselleşme ve Yaşlanan Dünya”, *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde, Der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı, (Ankara: Ütopya Yayınları, 2014), s.10.; Chris Phillipson, “Yaşlanma ve Küreselleşme: Eleştirel Gerontoloji ve Ekonomi Politik Sorunlar”, *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde, Der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı, (Ankara: Ütopya Yayınları, 2014), s. 76.

²⁸ “20. Yüzyılın son çeyreğinde küresel kapitalist dünya sisteminin neoliberalizm adı verilen yeni bir aşamasına gelindiğine ilişkin tartışmalara tanık olundu. Neoliberalizm İngiltere ve ABD’nin öncülüğünde küreselleşen bir ekonomi-politik yaklaşımdır. Bu yaklaşım gelişmiş ülkeler için ikna edilerek bir uyum programı çerçevesinde, gelişmekte olan ülkeler içinse borç ödemelerinin bağlandığı bir program çerçevesinde dayatılan bir ideoloji olarak karşımıza çıktı.” Gülten Kazgan, *Liberalizmden Neoliberalizme: Neoliberalizmin Getirisi ve Götürüsü*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016).

²⁹ İzzettin Önder, “Küreselleşme ve Neoliberalizm”, *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde, Der: Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı, (Ankara: Ütopya Yayınları, 2014), s. 43.

³⁰ R. Sennett, *Karakter Aşınması*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016).

³¹ Nilüfer Korkmaz, “Türkiye’de Yaşlılık ve Sosyal Politika: Yaşlılık Politikadan Ayrı Düşünülebilir mi?”, *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde, Der: Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı, (Ankara: Ütopya Yayınları, 2014), s. 192.

ekonomik ve kültürel süreçlerle ilişkili olarak ortaya çıkan bir ayrımcılık türüdür ve kapitalist modernleşmenin trajik sonuçlarından biridir.

Sokrates'ten Descartes'a, oradan da ölümün inkârına ve tıbbileşmesine uzanan Batı'nın düşünsel izleği, Aydınlanma felsefesinin kazanımı olan eleştirel ayağını yitirerek³² kapitalizmin neoliberal yüzüyle kesiştiğinde, yaşlanma ve ölüm bireysel bir suça dönüşür; yaşlılık ve ölüm artık tamamen bireyin sorumluluğu ve hatasıdır. Toplumsal koşulların ve çevrenin etkisi hesaba katılmaksızın ancak kendine iyi bakmamış kişiler *yaşlılık hastalığına* tutulur ve ölürlür. Yaşlılık daha çok fiziksel görünümde kötüleşme, kırışmış cilt, aklaşmış ve dökülmüş saçlar, işlevini yerine getiremeyen iç organlar, yeni teknolojilere çabucak uyum sağlayamayan sağlıksız zihin vb. özelliklerle tanımlanarak, tüm ileri yaştaki bireyleri niteler tarzda genelleştirilir. Böylece, yaşlı bireyler işgücü piyasasında kariyer basamaklarından çıkmak isteyen gençlerin önündeki birer engele ya da emekli maaşı ve diğer bakım maliyetlerinin yükünün çekildiği birer soruna dönüşür. Küreselleşen kapitalizmin neoliberal uygulamaları bir taraftan sosyal devleti küçültürken diğer taraftan da ölüm ve yaşlılığın toplumsal algısını etkiler ve yaşçılığı besler.

Yaşçılığın Düşünsel Kaynakları ve Ölüm Algısı

Yaşçılığın düşünsel temelleri üzerine çalışan Linda Woolf (1998) "Gençler yaşlılardan nefret etmektedir" savına bir açılım getirmek için, bu savı Batı toplumlarının ölüm algısı üzerinden tartışmaya açar. Doğu ve Batı toplumlarında "ölüm" kavramının farklı tanımları olduğunun, ölüm algısının yaşamla kurulan ilişkide farklı algılandığının altını çizmenin yanı sıra Batı toplumlarında ölümün yaşamın dışında bir olgu olarak nasıl kavramsallaştırdığını tartışır. Batı toplumlarında temel olan değer, kişinin hayatta olması, hayatının kontrolünü de elinde bulundurmasıdır. Bu yüzden ölüm korkutucudur ve yaşlanma ile ölüm eş anlamlı görülür. Woolf, yaşçılık üzerine yapılan tartışmaların daha çok bu kapsamda yer aldığını, "yaşlıların işe yaramaz ve güçsüz olduğunu düşünerek onlardan nefret eden gençlere" ilişkin saptamanın "yaşlılık-hastalık-ölüm" olgularının birbirinin üzerine katlanmasıyla oluşan olumsuz önyargı ve kalıpyargılarla ilişkisi olduğunu belirtir.³³ Toplumdaki egemen ya da baskın grupların dışında kalan azınlıkların, farklı etnik/dini grupların kimliğine yönelik ayrımcılık, yaşçılıkla ilişkilendiğinde, katlamalı bir ayrımcılık söz konusudur. Özellikle yaşlılık çalışmalarında "çifte tehlike" (*double jeopardy*) kavramı yaş ve etnisite ilişkisi bağlamında ortaya çıkan ayrımcı durumları açıklamak için kullanılır.³⁴

Woof'a göre ölümle özdeşleştirilen yaşlılık algısını, yaşlanmanın karşıtı olarak yüceltilen gençlik miti ve gençlik kültürünün sürekli vurgulanması olgusu, kapitalist toplumlarda verimlilik ilkesi ile kronolojik yaş arasında kurulan olumlu ilişki ve yaşlılık üzerine yapılan ilk araştırmaların daha çok bakımevlerinde yaşayan ileri yaşta ve hasta yaşlılar üzerine odaklanmış olması güçlendirmiştir. Bunlar aynı zamanda yaşçılığın düşünsel kaynaklarını da oluşturur.³⁵

Tüketim kültürünün başat hâle geldiği sanayi sonrası toplumlarda, toplumsal kültürde daha çok gençliğin vurgulanmasının dikkat çekici olduğunu işaret eden Woolf romanlarda, televizyon-da, sinemada sürekli fiziksel güzellik ile zayıf olmak arasında bir ilişki kurulduğunu, güzel ve seksi olmanın ön koşulunun ise genç görünmek olduğunu belirtir: Yaşlılar bu kültürde görmezden gelinmekte ya da olumsuz bir algıyla sunulmaktadır. İnsanlar kendilerini fiziksel görünümlerine göre ifade ettikleri için, yaş ilerledikçe fiziksel görünümleri, bedenleri değişen yaşlıların

³² Graham Parkes, "Ölüm ve Ayrılma", *Ölüm ve Felsefe içinde*, 2. baskı, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2017), s. 160-162; Esra Burcu, Emel Akalın, "Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, (Bahar 2008): s. 29-54, erişim tarihi 13 Ağustos 2017, <http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/dergi/8Sayi.pdf>.

³³ Linda Woolf, *Ageism: The Theoretical Basis of Ageism*, <http://faculty.webster.edu/woolfilm/ageism.html>.

³⁴ Dowd & Bengtson 1978; Settertsen & Angel, 2011 aktaran Özgür Arun, A.g.e., s.8.

³⁵ Woolf, A.g.e.

kendilerine güvenleri de yok olmaktadır.³⁶ Yaşlılık ve yaşlanma³⁷ süreçlerini açıklamaya yönelik oluşturulan ilk toplumsal kuramlardan Geri Çekilme/İlgisizlik Teorisi (*Disengagement Theory*) tam da bu nedenle bolca eleştirilmiştir. 1961’de Cumming ve Henry’nin geliştirdiği bu teori, yaşlı kişinin mutlu olabilmesi için kendini toplumdan geri çekmesinin ve soyutlamasının kaçınılmaz olduğunu, bunun ölüme hazırlanmak için zaruri olduğunu savunuyordu. Bu teori, yaşlıların toplumdan dışlanmasına “bilimsel” bir zemin hazırladığı, gençlerin vicdani rahatsızlıklarını gidermek için icat edilmiş bir araç olduğu ve bilimsel olmadığı gerekçesiyle şiddetle eleştirildi.³⁸ Öte yandan beden sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar, modern gövdenin gerek inşası gerekse algılanması üzerine bir hayli bilgi verir.³⁹

Yaşçılığı besleyen diğer unsur ekonomi temellidir. Modern kapitalist toplumlarda yaygın olan verimlilik algısını sorunsallaştıran Woolf, yaşlılar ve çocukların ekonomik potansiyeli olmadığına ilişkin kalıp yargının yaygınlığına işaret eder: Orta yaşlılar ve gençler üretir, yaşlılar ve çocuklar tüketir. Orta yaşlılar ve gençler, verimsiz çocuk ve yaşlıların yükünü taşır; ama çocuklar geleceğin ekonomik potansiyelleri olarak değerlendirilirken, yaşlılar *verimsiz*, işe yaramaz ve kısa vadede ölecek grup olarak görülür.⁴⁰ Aslında yaşlıların verimsiz olduğuna ilişkin algı, bazı ilkel toplumlarda görülen “kamitok”⁴¹ adı verilen yaşlı insan katline kadar giden arkaik bir düşüncenin uzantısıdır ve bu hayalet âdeta kapitalizmin neoliberal döngüsüyle yeniden canlanmıştır. Diri diri gömülmeden fiziksel şiddetle öldürülmeye, açlığa terk edilmekten boğularak öldürülmeye kadar farklı uygulamaları olan “kamitok”un günümüz modern toplumlarına özgü versiyonu, sosyal güvenlik sisteminin dışında kaldığı için yoksulluktan ölmek ya da yalnızlıktan intihar ederek ölmek biçiminde okunabilir. Zira Batı’daki intihar istatistiklerine bakıldığında, intihar eden yaş grupları arasında özellikle ileri yaştaki erkeklerin sayısının diğer yaş gruplarına kıyasla çok daha fazla olması dikkat çekicidir. Sosyolojinin öncülerinden Durkheim, intiharın toplumsal bir olgu olduğunu anomi kavramı üzerinden tartışır.⁴² Yaşlı intiharlarının nedenleri üzerine yapılmış araştırmalar sosyal izolasyonun önemli bir etken olduğunu ortaya koyar.⁴³ Yine de “kamitok”un uygulandığı topluluklarda hâkim olan ölüm algısı modern insanın ölüm algısından farklıdır. Örneğin, Sibiry’a’da yaşamakta olan Çukşenlerde yaşlanınca kuvvetten düşerek bağımlı hâle gelen kişinin ölüm kararı aile meclisince verilir. Öldürme töreni bir şenlik havasında düzenlenir, öldürülecek yaşlı da şenliğe katılır. Ölüm kararı alınmış yaşlı için seçilmiş olmak bir şeref ve onur göstergesidir. Ölüm yaşamın içinde, gündelik toplumsal ilişkiler düzeninin bir parçası olarak vardır. Yaşam ve ölüm iç içedir; ölümün ne olduğunu doğa belirler.⁴⁴ Modern toplumlarda ise ölümün ne olduğu kurumlar tarafından belirlenir ve bu olay tıbbi-teknik bir mesele olarak ele alınır: Öyle ki artık ölüm sadece tıbbi olarak kalbin durmasıyla da tanımlanmayıp, beyin ölümünün gerçekleşmesi de şart koşulur.⁴⁵

³⁶ A.g.e.

³⁷ Literatüre bakıldığında, yaşlılık hem bireysel hem de toplumsal olarak açıklanır. Bireysel olarak yaşlılık kendine has fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikik özelliklerle ve kişiden kişiye değişen göreceliliği göz ardı edilmeksizin yaşam döngüsünün bir dönemine işaret eden bir kavramdır. Toplumsal yaşlılık sosyal, kültürel, iktisadi, sosyal ve psikolojik süreçlerin etkisiyle inşa edilen toplumsal bir yaşlılık olgusuna göndermede bulunur. Yaşlanma ise doğumdan ölüme tüm yaşamın evrelerindeki biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel, hukuki, tıbbi, psikolojik açıdan meydana gelen değişim ve dönüşüm süreçlerine gönderme yapan bir kavramdır. Bu yazının sınırlılığı nedeniyle, yaşlılık ve yaşlanma kavramları ile bu kavramların tarihsel gelişimi ve yaşlılık kuramlarına ilişkin derinlemesine bir tartışma kapsam dışı tutulmuş, yaşlılık olgusu ve yaşlanma süreçlerine sadece ölüm algısı ve yaşlılık konusuyla ilişkili olan boyutlarıyla değinilmiştir.

³⁸ İsmail Tufan, *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*, 1. baskı, (İstanbul: Aykırı Yayınları, 2002), s.142-143.

³⁹ Yazının bu bölümünde Woolf’un düşünsel izleği takip edildiği için, beden, yaşlılık ve ölüm ilişkisi konusuna daha fazla girilmeyecek, ancak aşağıda açıklanacaktır.

⁴⁰ Şule Yüksel Özmen, “Türk Kültüründe Yaşlılığın Yeri ve Medyayla Değişen Konumu”, *Millî Folklor*, Yıl 25, Sayı 100, (2013): s.113-114, Erişim tarihi 1 Temmuz, 2017, <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=100&Sayfa=107>.

⁴¹ Tufan, A.g.e., s.43-44.

⁴² Emile Durkheim, *İntihar* (ilk basım 1897), Çev. Z. Zühre İlgelen, (İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2013).

⁴³ Tufan, A.g.e., s. 201-202.

⁴⁴ A.g.e., s.44-45

⁴⁵ Jeff Malpas ve Robert C. Solomon, *Ölüm ve Felsefe*, 2. baskı, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2017), s.15.

Antik Yunan felsefesinin asıl ilgisinin ölüme dönük olduğu belirtilir; örneğin Sokrates'in "felsefi çabayı ölme alıştırmaları" olarak tanımlaması ölüm konusunda Batı düşüncesinde belirleyici bir izlek olarak görülür. Felsefi girişimin ölümü anlayıp kendini ona alıştırmaya düşüncesi ya da onunla baş etme stratejisiyle ilişki olduğu belirtilir: Bu anlayışta ölüm olgusunun acısından kaçmak için, *daha ölmeden bedenimle ilişki kopararak dünyaya ölürüm*, böylece fiziksel ölüm geldiğinde evde olmam. Platon da "Ruh olarak bu bedende hiçbir zaman evimde değilimdir" diyerek, fiziksel ölümlerle açılan bir öteki dünyanın kapısını aralar. Bazı Asya toplumlarında da benzer bir öteki dünya stratejisi olduğu ifade edilir: Nirvana'ya erişebilmek için yaşamdan kesilmek, bedeni ölüme alıştırmaya perhizleri gibi. Bu yaklaşım dini öğretiler çerçevesinde ölümün yadsınması ya da inkâr edilmesi, yaşamın öteki dünyada devam etmesi olarak ele alınır. Bu, Budizm gibi bazı Doğu inançlarındaki reenkarnasyon düşüncesinde olduğu gibi hep yeniden dünyaya gelme stratejisine benzer görünür. Diğer taraftan, ölmek için yaşamak anlayışıyla tanımlanan *ölüm fetişizmi* yaklaşımı, dinlerin öteki dünya tahayyüllerine bir toplumsal tepki olarak ortaya çıkan bir yaklaşımdır.⁴⁶ Ancak çağdaş Batı felsefesi ölüm temasına yeterince önem vermediği, ölümlerle sadece biyoetik bağlamda teknik bir yan konu olarak ilgilendiği gerekçesiyle bolca eleştirilir.⁴⁷ Bu konuya aşağıda geri dönüleceğini hatırlatarak, Woolf'un işaret ettiği yaşlılığın düşünsel kaynaklarına dair tartışmamıza devam ediyoruz.

Woolf, Batı kültüründe yıllardır yaşlılık üzerine yapılan araştırmaların, yaşlıların güçsüz ve düşkün olduğuna dair genelleştirilmiş kalıpyargıyı istemeden de olsa kuvvetlendirdiğini ifade eder. Woolf'un 1998 yılında yaptığı bu tespitin Türkiye için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Yaşlılar ve yaşlılık üzerine yapılan çalışmalarda, yaşlıların bir arada bulunduğu mekânlar olmanın sağladığı kolaylık nedeniyle huzurevi, yaşam evleri vb. yaşlı hizmet kurumlarının saha olarak seçildiğini söylemek mümkündür. Bu da toplumdaki farklı toplumsal sınıflardan, etnik-dini aidiyetlerden farklı cinsiyet ve cinsel yönelimi olan kişilerin yaşlılık deneyimleri arasındaki farklılıkların yok sayılmasına, homojen bir yaşlı nüfusun var olduğuna ilişkin algının oluşmasına zemin hazırlar. Yaşlılara yönelik çalışmaların ağırlıklı olarak "yaşlı sağlığı", "alzheimer-demans", "psikososyal-ruhsal hastalıklar" ya da huzurevlerindeki "yaşam kalitesi-doyum" ekseninde olması⁴⁸, yaşlılığın bir "düşkünlük", "bir hastalık" durumu olduğuna ilişkin önyargıyı besleyici etkide bulunur.

Son yıllarda yaşlılığa ilişkin yapılan çalışmalarda görece olarak konu çeşitliliği ve sayı arttı.⁴⁹ Bunun yanı sıra huzurevlerinde yaşayan yaşlı sayısının genel yaşlı nüfusun çok az bir kısmını oluşturduğunun da altını çizmekte fayda vardır: Örneğin, günümüzde Türkiye'de yaklaşık 6,5 milyon 65 yaş ve üstü nüfus yaşıyor. Bu nüfusun sadece 30 bin civarı özel ve/veya kamuya, vakıflara, yerel yönetimlere ait huzurevi ve bakımevlerindedir.⁵⁰

Beden, Yaşlılık ve Ölüm

Yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar, yasalarca "kişi" demek yaşayan insan demektir. Oysa günümüz modern tıbbi "yaşlılık"la "salt yaşlılık" arasında derin farklılıkların bulunduğunu belirtir. Günümüz hukuk anlayışı da bu noktadan destek alarak, yaşlı insanların mülkiyet edinme ya da satma haklarını psikiyatlardan akli yeterlilik raporu alma koşuluna bağlar.⁵¹ Bu yaklaşımlar özünde bedeni esas alır. Gerek çağdaş tıp gerekse hukuk, argümanlarını bugünkü "çağdaş beden" üzerinden kurar. Roland Barthes günümüz Batı toplumlarındaki

⁴⁶ Graham Parkes, "Ölüm ve Ayrılma", *Ölüm ve Felsefe*, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2017), s. 160-161.

⁴⁷ Jeff Malpas ve Robert C. Solomon, *Ölüm ve Felsefe*, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2017), s.15.

⁴⁸ Ömer Miraç ve Mevlüt Acar, *Türkiye Sosyal Hizmet Birliğinde Yaşlılık: Bibliyografik Bir Değerlendirme (1950-2013)*, (Açılım Kitap, 2015), s.16.

⁴⁹ Metin Özkul ve Işıl Kalaycı, "Türkiye'de Yaşlılık Çalışmaları", *Sosyoloji Konferansları*, No: 52 (2015-2), s. 259-290, erişim tarihi 01 Temmuz, 2017, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/5000157814>.

⁵⁰ ASPB 2016 verileri, erişim tarihi 01 Haziran, 2017, <http://eyh.aile.gov.tr/kuruluslarimiz/kuruluslarimiz-yasli>.

⁵¹ Ivan Illich, "Yeni Biyokrası: Ana Karnından Mezara Sağlık Hizmetleri", II., *NPQ Türkiye*, (Ocak 1994): s. 9.

gençlik ve yaşlılık karşıtlığını şöyle ele alır: “Çağdaş gövdenin ayırt edici özelliklerini yakalamak çok zor, ama hiç değişmeyen, hiç şaşmayan bir özelliği var: Genç gövde ile yaşlı gövde arasındaki karşıtlık ve yaşlı gövdenin toplumca dışlanması. Günümüz toplumunda yalnız genç gövdelere yer var. Reklamcılık, sinema ya da fotoğraf, bunlara kültür teknikleri diyorum ben, ne zaman insan gövdesini ele alsalar, insanoğlunu ölümsüz bir yaratık olarak görmek istercesine ille de körpe gövdeleri seçiyor değerlendiriyorlar... Sonuç ortada. Gençlik ırkçılığı diye adlandırabileceğim bir akıma kaptırmışız kendimizi; gençler, gençlik, ayrı bir ırkmış gibi işlem görüyor çağdaş toplumda, yaşını başını alanlarda bu ırktan ayrılmış sayılıyor.”⁵²

Roland Barthes’ın çağdaş beden üzerine söylediklerini, Anthony Giddens’in beden sosyolojisi alanında “doğanın toplumsallaşması” üzerine yaptığı tartışmalar destekler. Giddens bedenlerimizin giderek artan bir biçimde “doğa”dan ayrılmasından söz eder: “[Çağdaş] bedenin giderek artan bir biçimde ‘doğa’dan –yaşamlarımızda elde bir diye gördüklerimizden– ayrılmasıdır. Bedenlerimiz, yeni ikilemler yaratan bilim ve teknolojinin etkisi tarafından ele geçirilmiştir. Örneğin, bir dizi üreme teknolojisinin bulunması yeni seçenekler yaratmış, ancak yoğun toplumsal tartışmaları da beraberinde getirmiştir... Çağcıl toplumlardaki yaşamımızın pek çok yönü gibi, yaşlanma da artık bir zamanlar olduğu gibi değildir. Yaşlanma süreci sadece fiziksel bir süreç değildir; yaşlı insanların toplumumuzdaki konumu da esaslı biçimde değişmektedir.”⁵³ Benzer bir şekilde Michel Foucault da “toplumsal teknolojiler” kavramıyla bedenin doğanın bir parçası olarak yalın bir biçimde kabullendiğimiz bir şey olmaktan çok, inşa edilen bir şeye dönüştüğünü işaret eder. Giddens, Foucault’nun toplumsal teknolojiler tarafından bedenin işleyişine yani onun doğasına yapılan müdahalelere dair düşüncelerini, modern çağcıl toplumlarda görülen yememe hastalığını örnek göstererek açıklar. İnsanlık tarihinin büyük bir bölümünde azizler ve mistikler gibi pek az insanın dinsel nedenlerle kendisini aç bıraktığını ve bunların çoğunun da erkek olduğunu görmekteyiz. Oysa bugün çağdaş toplumlarda yememe hastalığı sadece kadınlarda görülmekte ve bunun dinsel inançlarla herhangi bir ilişkisi de bulunmamaktadır. Bu durumun değişen toplumsal ve kültürel dokuyla doğrudan ilişkisi kurulabilmektedir. Yememe hastalığının kökenleri, çağdaş toplumların yakın tarihlerindeki kadın bedenlerinin değişen görünümünde, zayıf olmanın gençlik mitiyle örtüştüğü kültürel dokuda aranmalıdır.⁵⁴

Modern insanın varoluşu, hangi yaşta olursa olsun, artık kaçınılmaz biçimde hep yeniden geliştirmek zorunda olduğu yaşam stratejilerine bağlıdır. 19. Yüzyılda Lamarck canlıları inorganik maddeden ayıranın, aslında görünür yapılarında değil örgütlenme biçimlerinde bulunduğunu öne süren “biyoloji” terimini icat ederken elbette bu düşünüş biçiminin toplumsal tahayyülde bir mülkiyet olarak “hayat”a değin uzanabileceğini ummamıştı.⁵⁵ Modern Batı düşüncesinin; yaşam-ölüm, doğa-kültür, akıl-duygu, ruh-beden gibi karşıt ikilikler tarzında biçimlenişinin bir yansıması olduğunu ve ona bağlı bir alt kategori olarak “genç-yaşlı” dikatomisinin de zihinsel tahayyüllerimizde yerini aldığını söyleyebiliriz.⁵⁶ Bu noktada feminist teoride önemli bir boyut olan *sex-gender* (biyolojik ve toplumsal cinsiyet) ayrışması üzerine yapılan tartışmalarla analojik bir bağlantı kurabiliriz. Feminist teorisyenler söz konusu ikiliğin Batı kartezyen düşünme biçiminin bir uzantısı olduğunu ortaya koyduklarında, bunun “kadın ve erkeğin özdeş bireyler” olmasını engelleyen bir dil olduğunu da fark etmişlerdi. “... Bu dikatomi, kadının bedensel varlığını, artık geleneksel bir ‘doğa’ya değil, modern bir ‘biyolojiye’ indiriyor... Bu anlamda ‘biyoloji’ sosyal gruplar arasında ayırım yapmanın modern bir yoludur...”⁵⁷

⁵² Roland Barthes, “İnsan Gövdesi Üstüne”, Çev. Annan Benk, *Çağdaş Eleştiri Dergisi*, (Ocak 1984): s. 27.

⁵³ Anthony Giddens, “Beden: Yeme, Hastalık ve Yaşlılık”, A.g.e., s.126-145.

⁵⁴ A.g.e., s. 143-145.

⁵⁵ Ivan Illich, A.g.e., s.8

⁵⁶ Gülay Kayacan, “Modernite, Türk Modernleşmesi ve Değişen Yaşlılık Yaşantıları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, MSGSÜ) İstanbul, 2001, s.10

⁵⁷ Ayşe Durakbaşa, *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), s. 35.

Yaşlı olmak, çağımızda bedene ilişkin aciz olmak, yetersiz olmak, hasta olmak yan anlamlarını da beraberinde getiriyor. İnsan gövdelerinin modern bir “biyolojik” ekseninde yeniden tanımlanıp sınıflandırılması hem yaşlı insanların suni bir biçimde diğer sosyal gruplardan ayrıştırılmasına ve tecrit edilmesine neden oluyor, hem de bu zihniyetin meşrulaştırılmasını sağlıyor. Son yıllarda özellikle Batı dünyasında tıpkı cinsel ayrımcılık ve ırk ayrımcılığı gibi yeni bir ayrımcılık türü olan “yaş ayrımcılığı”na karşı bazı eylemci grupların oluşması çok önemlidir; çünkü “yaş ayrımcılığı” ya da başka bir ifadeyle “yaşlılık” diğer ayrımcılık türleri gibi yaşlılara yönelik pek çok önyargının oluşmasına ve yaşlıların homojen bir grup olarak algılanmasına neden olur.⁵⁸ Giddens yaşlılara yönelik pek çok önyargının var olduğunu ve bunların hatalı yargılar olduğunu dile getirir: “[Toplumda] çokluk, altmış beş yaş ve üzerindeki insanların huzurevi ya da hastanede bulduklarına, bu yaşlıların büyük bölümünün bunak olduğuna; yaşlı işçilerin gençlerden daha az hünere olduklarına inanılmaktadır. Bu inançların hepsi hatalıdır. Altmış beş yaş ve üzerindeki insanların %95’i özel konutlarda yaşamaktadır, altmış beş ile seksen yaş arasındaki insanların yalnızca %7’si bunaklık belirtileri göstermektedir ve altmış yaş üzerindeki işçilerin üretkenlik ve işe devam kayıtları ortalama olarak daha genç yaş gruplarından daha üstündür.”⁵⁹

Bedenin doğadan ayrılarak bilim ve teknolojinin etkisine teslim oluşunun diğer bir görüngüsü de ölüm karşısında değişen toplumsal tavrıdır. Batı dünyasının Ortaçağ’dan modern çağa değin, yaşamla ölüm arasında kurduğu ilişki üzerinde nasıl bir zihniyet değişimi geçirdiğini inceleyen P. Ariés, modern toplumların ölümü dışlayan tavrılarını şöyle aktarır: “[Ölüm] modernliğin karakteristiklerinden biridir: İnsanlar artık ölen kişi için değil de, bizzat toplumun kendi için, ölen kişinin yakınları için, ölümün çirkinliğinin yol açtığı altüst oluştan ve hem sert, hem de tahammül edilmesi güç olan duygulardan kaçmak zorundadırlar ve ölüm hep mutlu hayatın içinde olduğundan, bu hayatın hep mutlu olması veya mutlu gözükmesi için de gene ölümden kaçınmak zorundadırlar... Bu evrim 1930’la 1950 yılları arasında vurgulu bir hızlanma kaydetmiştir. Bu durum önemli bir fizik olgunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır: Ölüm yerinin değişmesi. İnsanlar artık evde ailenin içinde değil de, hastanelerde yalnız başlarına ölmektedirler... Hastanede ölüm artık, ölmekte olan kişinin akraba ve dostlarının arasında başkanlığını yaptığı ayinsel bir tören için fırsat yaratmamaktadır. Ölüm tedavinin sona erdirilmesiyle ortaya çıkan teknik bir olgudur...”⁶⁰

Sonuç Yerine

Batı dünyası 19. yüzyıl düşünürlerinin işaret ettiği gibi modernleşmenin iki ayağından birini yani eleştirel yanını 1800’lü yılların ortasına gelindiğinde yitirdi. Kaynağını Aydınlanma geleneğinden alan ve Fransız İhtilali’nin “eşitlik, özgürlük, kardeşlik” şiarı ile somutlaşan bireysel ve toplumsal gelişme ve özgürleşme talebinin hümanist boyutu, iki yüzyılda toplumsal mücadelelerle kazanılan sosyal haklar, kapitalist gelişme ve endüstrileşmenin genişleyen sınırları içinde 21. yüzyıla gelindiğinde kaybolmaya başladı. Bireysel gelişme potansiyeli yalnızca pazarlanabilir insani değerlerle sınırlandırıldı.⁶¹ Küreselleşen dünyada, çağdaş toplumların ulus devletlerin sınırlarından çok kişilerin sınırları üzerine konuşuyor olması; kürtaj, ötenazi, embriyon klonlama, genetik olarak kendi kendini değiştirme, organ nakilleri ve kiralık annelik gibi alanlarda yeni pazarların oluşmuş olmasıyla yakından ilgilidir.⁶² Küreselleşen kapitalizmin neoliberal çehresinde ölümün, yaşamın, yaşlılığın piyasalaşan boyutu da gözden kaçırılmamalıdır. Bir taraftan,

⁵⁸ Kayacan, A.g.e., s.11.

⁵⁹ Anthony Giddens, “Beden: Yeme, Hastalık Ve Yaşlılık”, A.g.e., s. 126.

⁶⁰ Philippe Ariés, *Batılın Ölüm Karşısındaki Tavrıları*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, (Gece Yayınları, 1991), s. 86-87.

⁶¹ Meral Özbek, *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, (İstanbul: İletişim yayınları, 1999), s. 48.;

Gülay Kayacan, A.g.e., s.11-12.

⁶² Ronald Drowkin, “Liberal Bir Görüş: Kararları Bireylere Bırakın”, *NPQ Türkiye*, Ocak: 18, 19. (1994): s. 18.

ölümün gündelik hayattan kovularak hastane odasına hapsedilişine bir karşı duruş olarak gelişen, ölecek kişinin ve yakınlarının ihtiyaçlarını gözeterek ölüme ve yaşama saygılı bir hizmet örgütleyen hospiz hareketi⁶³ gibi olumlu tavırlar, diğer taraftan küresel kapitalizmin neoliberal döngüsünde giderek daha da yoksullaşan ve yalnızlaşan yaşlıların intihar sayısındaki artış söz konusudur.

Batı ve Doğu Asya'daki toplumların ölüme ilişkin yaklaşımları üzerine yapılan çalışmalar kabaca değerlendirildiğinde ölüm algılarında ortaya çıkan zıtlık şöyle tarif edilebilir: Ölüm, Batı geleneğinde yaşamın dışında ve onu sona erdiren⁶⁴ Doğu Asya geleneklerinde ise yaşamın sürekli bir tamamlayıcısı, yaşamın eşlikçisi olarak görülür. Ancak birbirine zıt görünen bu iki yaklaşımın kesiştiği bir stratejinin var olduğuna felsefeciler dikkat çeker.⁶⁵ Bu da ölecek öteki dünyaya ya da her defasında başka bedenlere yeniden ve yeniden doğma vaadidir. Bu aslında acı olarak yaşam düşüncesinin ölümün fethedilmesiyle aşılması yaklaşımıyla ilgilidir ve bu yaklaşım Epikuros'ta da Yahudi-Hıristiyan-İslam geleneğinde de mevcuttur. Örneğin Hıristiyan ruh doğanın bir parçası değildir, zamanın dışındadır, dünyadadır ama onunla değildir. Nietzsche bunun Sokrates'ten beri yaşamdan nefret ettiği için öbürdünyalar icat eden düşünürlerin ölümü inkâr stratejilerinden başka bir şey olmadığını söyler.⁶⁶ Ölümü inkâr etmek ya da yadsımak, her şeyden önce onun başımıza geleceğini reddetmemizdir.⁶⁷

19. Yüzyılda klasik sosyolojinin kuramcılarında Durkheim ölümü toplumsal bir olgu olarak ele alır. Bilimin nasıl yaşanması gerektiği konusunda kılavuz olduğunu, dinin yerine bilimin geçtiği bir çağda bir boşluğun söz konusu olduğunu ifade ederek, yaşamın ve ölümün gizemleri hakkında açıklama yapma noktasında bilimin tatmin etmeyen bir doğasının olduğunu altını çizer. Diğer bir klasik dönem sosyoloğu Max Weber, Batı toplumları örneğinde modern yaşamın tarihsel olarak dönüşümüyle ölümün anlamsızlığına doğru gittiğini ve ölümün anlamsızlığının modern toplumsal yapının tecrübeleriyle biçimlendiğini belirtir. Bilimin ve teknolojinin, yaklaşımı nedeniyle önceden kestirilebilirlik ve kestirilemezlik aracılığıyla dünyayı okuduğundan, bunun da insanı büyü bozulan bir dünyanın varlığına götürdüğünden söz eden Weber, büyü bozulan dünyayı, "ilke olarak işe esrarengiz, hesaplanamaz güçlerin karışmadığı, aksine ilke olarak insanın her şeyi hesaplayarak denetleyebileceği bir durum" olarak betimler.⁶⁸ Böylece dünyada ruhları yardıma çağırılmaya ya da büyü, sihir gibi araçlarla onlara hâkim olmaya gerek kalmaz. Öyle ki teknik araçlarla, bilimsel hesaplamalarla her sorun çözümlenebilir. Max Weber'e göre bilim, "Ne yapmalıyız?", "Nasıl yaşamalıyız?" gibi yaşama anlam veren soruları asla sormaz ve bu sorulara yanıt da aramaz. Toplumsal gerçeklikte, modern toplumlarda estetik ve felsefi bir problem olarak ölümün kültürel tecrübesini araştıran George Simmel de ölümü reddeden düşünsel izleğin aksine ölümü hayatın içine geri çektiğini, ölümün yaşamın bütün boyutlarına, içeriğine renk ve biçim verdiğini, sirayet ettiğini ifade eder.⁶⁹

⁶³ Hastanelerin ve çalışanlarının ölümcül hastalarla ilgilenmek istememeleri, ölümü karşılayacak bir insana nasıl yaklaşılabileceği konusunda eğitim almamış olmaları vb. nedenlerle 1967'de Londra'da C. Saunder tarafından hizmete açılan hospiz (Tufan Türkçeye Ölüm Refakat Evi olarak çeviriyor) kısa sürede büyük ilgi görüyor, 2000'lere gelindiğinde hospizlerin sayısı 500'ü aşıyor. Hospiz hareketinin temel amacı ölümün kontrolünü doktorun elinden alarak ölen kişiye, ailesine ve yakınlarına vermektir. İsmail Tufan, A.g.e., s.227-228. Türkiye'de ise daha çok kanserli hastaların acılarının hafifletilerek, aileleriyle birlikte tıbbi ve psikolojik olarak destekleneceği hospiz proje tasarımları var. Türk Kanser Derneği İstanbul'da, Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu ise Kayseri'de böylesi bir girişimde bulunmuştur.

⁶⁴ Batı düşünce geleneğinde Montaigne, Heidegger ve Nietzsche gibi ölümü yaşamın dışına atmadan ölüm-yaşam birliğini savunan filozofların olduğu hatırdadır. Bkz: *Ölüm ve Felsefe*, 2. Baskı, İstanbul, 2017.

⁶⁵ Graham Parkes, A.g.e., s.162

⁶⁶ Robert Solomon, "Ölüm Fertisizmi ve Marazi tekbencilik, *Ölüm ve Felsefe* Kitabının içinde, 2. Baskı, (İstanbul, 2017), s.311.

⁶⁷ A.g.e., s. 298.

⁶⁸ Aktaran: Esra Burcu, Emel Akalın, "Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, (Bahar 2008), s. 36, Erişim tarihi 13 Ağustos 2017, <http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/dergi/8Sayi.pdf>.

⁶⁹ Esra Burcu, Emel Akalın, A.g.e., s. 36.

1950'li yıllarda Amerika'da ölüm konusunda disiplinlerarası yaklaşımla araştırmalar yapan bir bilim olarak tanatolojinin kurulması, ölüm konusunun sosyolojik, teolojik, felsefi, kültürel ve psikolojik pek çok boyutunun bir arada tartışılmasına zemin sağladı. Günümüzde farklılaşan ve değişen ölüm nedenleri, ölüm ve ölmenin psikososyal etkisi, ölmek üzere olan ve ihtiyacı olan kişi için tıbbi-sosyal klinik yardım, ötenazi ve ölüm için profesyonel yardım talebi ve buna kimin karar vereceği gibi etik, felsefi ve edebi meseleler disiplinlerarası bir yaklaşımla tanatoloji bilimi kapsamında incelenir.⁷⁰

Daha 17. yüzyıla kadar insanın ölme biçimi onun karakterinin nasıl olduğunu anlatmakla kalmıyor, ölme biçimleri yaşamın anlamını da damgalıyordu. Ölümün biyolojisine henüz bugünkü kadar ilgi gösterilmiyordu. O nedenle insanların nasıl öldüğü merak edilirdi; cesurca mı korkakça mı, onuruyla savaşarak mı? Talihsizce salgın bir hastalıktan mı?⁷¹ Bu yüzyılda ise biri öldüğünde genellikle ilk sorulan soru “neden öldü?”, ikinci soru ise “yaşlı mıydı?” oluyor. İlk soru, ölümün tüm nedenleri biliniyormuşçasına, kontrolden neyin çıktığını, neyin eksik yapıldığını anlama çabası ve mümkünse nedenini bulmanın umuduyla, ölümlü olma karşısında yaşanan çaresizliği bertaraf etmekle ilgilidir kuşkusuz.⁷² Yaşlılık zaten “öteki” olarak toplumsal inşa ettiği bir kategori, bir nevi hastalık ve yaşlılıktan ölmek hastalıktan ölmekle eşanlamlı olduğundan, ikinci soruyla da nedensiz bir ölümün söz konusu olmadığına peşine yeniden düşmüş oluyor modern insan.

Türkiye’de yaşlılık üzerine yapılan çalışmaların son 10-15 yılda artmaya başlamasına karşın henüz yaşlılara yönelik ayrımcılığın toplumsal, kültürel, siyasal ve iktisadi boyutlarına ve dünsel kaynaklarına ilişkin çok az sayıda araştırma vardır. 6,5 Milyon civarındaki ve daha çok kentlerde yaşayan yaşlı nüfusuyla Türkiye’de, toplumun farklılıklarını da gözeterek yaşlılık, yaşçılık ve ölüm olguları arasındaki ilişkiyi sahanın bulguları üzerinden yorumlayan ve küresel parametrelerle ilişkilendiren çalışmalara rastlamak güçtür. Bu konuda sosyolojik, antropolojik ya da etnografik yöntemlerle, sahanın bulgularıyla güçlendirilmiş çalışmaların yapılması önemli bir ihtiyaç olarak ortada duruyor.

Kaynaklar

Akalın, Ayşe Emel. “Ölümün ve Ölmenin Sosyolojisi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim tarihi 1 Temmuz, 2017, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

Ariés, Philippe. *Batılın Ölüm Karşısındaki Tavrı*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Birinci Baskı, Ankara: Gece Yayınları, 1992.

Arun, Özgür. “Que Vadisi’ Türkiye? 2050’ye Doğru Yaşlanan Türkiye’yi Bekleyen Riskler”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32 (2014): s. 1-12.

Barthes, Roland. *İnsan Gövdesi Üstüne*. Çev. Adnan Benk. *Çağdaş Eleştiri Dergisi*, (Ocak1984).

Burcu, Esra ve Ayşe Emel Akalın. “Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8 (Bahar 2008):s. 29-54. Erişim tarihi 13 Ağustos, 2017, <http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/dergi/8Sayi.pdf>.

Butler, R. N. “Age-ism: Another Form of Bigotry”. *The Gerontologist* 9,(1969): s. 243–266.

⁷⁰ Bu bilimin gelişimine katkı veren düşünürlere P. Aries, H. Feifel, G. Gorer, R. Kalish, R. Kastenbaum, E. Kübler-Ross ve E. Shneidman örnek verilebilir. Kaynak: Ayşe Emel Akalın, “Ölümün Ve Ölmenin Sosyolojisi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma”, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.41-42, Erişim tarihi 1 Temmuz, 2017, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

⁷¹ Solomon, A.g.e., s. 300-301.

⁷² Zygmunt Bauman, *Ölümülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, İkinci baskı, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012),s. 171-172.

Drowkin, Ronald. "Liberal Bir Görüş: Kararları Bireylere Bırakın". *NPQ Türkiye*, Cilt2/8(1994): s. 18-21.

Durakbaşı, Ayşe. *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Durkheim, Emile. *İntihar* (orijinal ilk yayın tarihi 1897). Çev: Z. Zühre İlkelen. İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2013.

Giddens, Anthony. "Beden: Yeme, Hastalık Ve Yaşlılık". *Sosyoloji*, içinde. Çev:Hüseyin Özel-Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınları, 2000, s.126-146.

Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. Çev. Hüseyin Özel-Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.

Hoşgör ve Tansel. "2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar" adlı rapor. *TÜSİAD ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu*. İstanbul, 2010.

Illich, Ivan. "Yeni Biyokrazi: Ana Karnından Mezara Sağlık Hizmetleri", II. *NPQ Türkiye*, (Ocak 1994).

Kayacan, Gülay. "Modernite, Türk Modernleşmesi ve Değişen Yaşlılık Yaşantıları". Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, MSGSÜ, İstanbul, 2001.

Kazgan, Gülten. *Liberalizmden Neoliberalizme: Neoliberalizmin Getirisi ve Götürüsü*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2016.

Korkmaz, Nilüfer. "Türkiye'de Yaşlılık ve Sosyal Politika: Yaşlılık Politikadan Ayrı Düşünülebilir mi?". *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde. Der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı. Ankara: Ütopya Yayınları, 2014, s.189-214.

Malpas, Jeffve ve Robert C. Solomon. *Ölüm ve Felsefe*. İkinci baskı, İstanbul: İthaki Yayınları, 2017.

Miraç, Ömer ve Mevlüt Acar. *Türkiye Sosyal Hizmet Birliğinde Yaşlılık*: Bibliyografik Bir Değerlendirme (1950-2013), Açılım Kitap, 2015.

Oktuğ Zengin, Melis. *Televizyonda Yaşlı Temsilleri ve Yaşlılık*. İlk Baskı, İstanbul: Kriter Yayınları, 2015.

Önder, İzzettin. "Küreselleşme ve Neoliberalizm". *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Girişinde*. Der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı. Ankara: Ütopya Yayınları, 2014, s. 39-66.

Özbek, Meral. *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*. İstanbul: İletişim yayınları, 1999.

Özkul , Metin ve Işıl Kalaycı. "Türkiye'de Yaşlılık Çalışmaları". *Sosyoloji Konferansları*, No: 52 (2015-2), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/5000157814>.

Özmen, Şule Yüksel. "Türk Kültüründe Yaşlılığın Yeri ve Medyayla Değişen Konumu". *Millî Folklor*, Yıl 25, Sayı 100 (2013), <http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=100&Sayfa=107s.113-114>.

Palmore, E. B and K. Manton. "Ageism Compared to Racism and Sexism". *Journal of Gerontology* 28(3) (1973): p. 363-9.

Parkes, Graham. "Ölüm ve Ayrılma". *Felsefe ve Ölüm* içinde. İkinci baskı, İstanbul: İthaki Yayınları, 2017, s. 160-187.

Phillipson, Chris. "Yaşlanma ve Küreselleşme: Eleştirel Gerontoloji ve Ekonomi Politik Sorunlar". *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Girişinde*. Der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı. Ankara: Ütopya Yayınları, 2014, s. 67-91.

Senett, R. *Karakter Aşınması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.

Solomon, Robert. "Ölüm Fertişizmi ve Marazi Tekbencilik". *Ölüm ve Felsefe* Kitabının içinde. 2. Baskı, İstanbul, 2017, s.332-341.

T. C. Başbakanlık. *Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 9-Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 2005.

Topgöl, Seda. “Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı mı Yaşlı Ayrımcılığı mı?”. *Sosyoloji Dergisi*, (2016): s. 376-393.

Tufan, İsmail. *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*. Birinci baskı, İstanbul: Aykırı Yayınları, 2002. TÜİK. “İstatistiklerle Yaşlılar”. *TÜİK Haber Bülteni* Sayı: 24644, (16 Mart 2017).

Woolf, Linda . *Ageism: The Theoretical Basis of Ageism*. 1998, <http://faculty.webster.edu/woolfm/ageism.html>.

Yazıcı, Suzan. “Gerontoloji ve Gelişim Süreci”, *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde. Der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı. Ankara: Ütopya Yayınları, 2014, s . 21-38.

Yazıcı, Suzan. “Giriş: Küreselleşme ve Yaşlanan Dünya”, *Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş* içinde. Der. Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı. Ankara: Ütopya Yayınları, 2014, s. 9-20.

Raporlar

Türkiye’de Yaşlıların Durumu Ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı, DPT 2007.

India: National Policy Senior Citizen 2011.

TC Kalkınma Bakanlığı, (2014-2018) 10. Kalkınma Planı Yaşlılık, 2014.

Dünya Bankası Raporu, Averting the Old Crisis/Yaşlı Nüfus Krizinden Kaçınma, 1994.

World Population Ageing 2015, UN Department of Economic and Social Affairs Population Division.

Web siteleri

<http://www.worldlifeexpectancy.com/world-life-expectancy-map>

<https://www.oecd.org>

<https://tr.wikipedia.org>

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing

<http://www.worldometers.info/world-population/#table-forecast>

<https://esa.un.org/unpd/popdev/Profilesofageing2015/index.html>

<://eyh.aile.gov.tr/kuruluslarimiz/kuruluslarimiz-yasli>